

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องรูปแบบการเรียนรู้ดั้งเดิมของชุมชนในชนบทภาคเหนือมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ข้อ คือ

1. เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนรู้ดั้งเดิมของชุมชนชนบทภาคเหนือ
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้แบบดั้งเดิมในชนบทภาคเหนือ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการทำความเข้าใจรูปแบบการเรียนรู้ดั้งเดิม พร้อม เงื่อนไขในการเรียนรู้แบบดั้งเดิมของชนบทภาคเหนือ โดยได้พยายามมองปรากฏการณ์ในชุมชนเป็นลักษณะองค์รวม จึงจำเป็นต้องอาศัยทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อประกอบการศึกษาวิจัย ได้แนวคิดเกี่ยวกับ การเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม สถานที่เก็บข้อมูลคือ บ้านป่าเป้า หมู่ที่ 8 ตำบลหนองตอง อำเภอมองคัง จังหวัดเชียงใหม่ ศึกษาวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ จึงได้ใช้วิธีรวบรวมข้อมูลหลายวิธี ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ การสังเกต การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ใช้วิธีการบันทึกข้อมูลภาคสนาม โดยการจดบันทึก แล้วนำข้อมูลมาเรียบเรียงและวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล วิธีการตรวจสอบข้อมูลจะใช้แบบสามเส้า โดยการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล คือตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้นั้นนั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบคือ การตรวจสอบแหล่งข้อมูล แหล่งที่ใช้พิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล แหล่งเวลา หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างวันต่างเวลา เหมือนกันหรือไม่ แหล่งสถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ แหล่งบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป เป็นคนละบุคคล คนละกลุ่ม ข้อมูลเหมือนกันหรือไม่ การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล คือ การใช้วิธีการเก็บข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการ สังเกตควบคู่กับการพูดคุยซักถาม พร้อมกันนั้นได้ศึกษา

ข้อมูลจากเอกสารประกอบด้วย แล้วดูว่าข้อมูลที่ได้เหมือนกันหรือไม่ การเก็บข้อมูลทั้งหมดตลอดระยะเวลาการศึกษาวิจัย สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

สภาพทั่วไปของชุมชน

จากการศึกษาสภาพของบ้านป่าเป่า พบว่า บ้านป่าเป่า เป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่ ตั้งขึ้นมาประมาณ ร้อยกว่าปี เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตชนบท โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของบ้านป่าเป่าดั้งเดิม มีการช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยกัน มีระบบการนับถือผี เรียกว่า “ผีปู่ย่า” ซึ่งเป็นผีประจำตระกูล ตามสายเครือญาติ หรือความเป็นพี่น้องกัน ลักษณะของครอบครัว เป็นครอบครัวขยาย ผูกพันกับระบบเครือญาติ มีระบบการจัดสรรน้ำ โดยมีแก่ฝ่ายเป็นผู้ควบคุมการส่งจ่ายน้ำ มีระบบการผลิตแบบครอบครัว มีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันในหมู่เครือญาติ มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มขึ้น เช่น กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มฉาบฉวย สวดเคราะห์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเหล่านี้เป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาเองตามธรรมชาติ เพื่อร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

รูปแบบการเรียนรู้ดั้งเดิมของชุมชน

เป็นการศึกษาเรียนรู้ที่มีหลายลักษณะ ที่ได้รับการสืบทอด ถ่ายทอด จากบรรพบุรุษ โดยการเรียนรู้นั้นได้เกิดขึ้นหลายรูปแบบ เช่น การเรียนรู้จากการปฏิบัติหรือจากประสบการณ์ การทำกิจกรรม การร่วมกิจกรรม การเรียนรู้โดยการเป็นลูกมือ และการเรียนรู้อื่น เช่น การเรียนรู้ผ่านการเล่านิทาน การดูว่ากล่าว การตักเตือน คำคมต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ นั้นพอสรุปได้ดังนี้

การเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติหรือจากประสบการณ์

เป็นการเรียนรู้ที่สืบทอด ถ่ายทอดกันในครอบครัว โดยการเรียนรู้นั้นเกิดจากการสอนโดยให้ฝึกหัดทำตาม สื่อที่ใช้ในการสอนได้ใช้สื่อของจริงที่ใช้ในการทำงาน เช่น

งานบ้านงานเรือน การสอนของแม่ได้ใช้วิธีค่อย ๆ บอก ค่อย ๆ สอนลูกสาว หรือค่อย ๆ ให้ลูกสาวได้เรียนรู้เองโดยธรรมชาติอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยให้ฝึกทำไปด้วยบ้างเล็กน้อยพร้อมกับแม่ เมื่อทำบ่อย ๆ ก็ได้รู้และชำนาญ เช่น งานถูบ้าน ก็ให้ลูกสาวฝึกถูบ้านไปพร้อม ๆ

กับแม่ซึ่งทำการถูบ้านอยู่ โดยได้หาผ้าผืนเล็ก ๆ ให้ลูกช่วยถู และทำตามแบบอย่างของแม่ โดยแม่ทำให้ดูและให้ลูกทำไปพร้อม ๆ กับแม่

งานในไร่นา พ่อแม่ที่สอนลูกทำนา เริ่มแรกก็พาลูกไปนาด้วยก่อนเพื่อให้คุ้นเคย และได้รู้ได้เห็นสิ่งต่าง ๆ ในนา หลังจากนั้นถึงให้ลองหัดทำในงานที่เบา ๆ ก่อน เช่น การฝักให้เลี้ยงควาย เนื่องจากการทำนา ควายเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับงานในนา การให้รู้จักกับควายก่อนจึงเป็นงานเริ่มต้น โดยพ่อเป็นคนจูงควายไปนาแล้วให้ลูกขี่หลังควายไปกับพ่อ ซึ่งทำให้ลูกได้รู้ได้เห็นสิ่งต่าง ๆ พร้อมกับรู้เห็นวิธีเลี้ยงควายของพ่อ หลังจากนั้นเมื่อต้องไปไถนา ก็พาลูกชายไปด้วย ให้ไปวิ่งเล่น หรือไปนั่งรอตามหว่านา อย่างน้อยลูกก็ได้เห็นวิธีการไถนาของพ่อ เมื่อเห็นบ่อย ๆ ลูกก็เริ่มเรียนรู้ และเลียนแบบ หลังจากนั้นถึงให้ลูกลองหัดเลี้ยงควาย หรือไถนาเมื่อโตพอที่จะทำได้แล้ว เมื่อเลี้ยงควายไถนาเป็น ก็ทำการสอนงานในไร่นาไปด้วย เริ่มตั้งแต่เตรียมดิน หว่านกล้า ปลูกข้าว พร้อมเก็บเกี่ยวข้าว โดยค่อย ๆ สอนให้ลูกได้เรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน

การเรียนรู้ที่เกิดจากการสังเกต

เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการร่วมกระทำหรือร่วมกิจกรรมใด ๆ ทั้งในบ้าน ในชุมชน เช่น กิจกรรมในบ้าน การที่ลูกช่วยแม่ทำอาหาร ลูกได้รู้ ได้เห็นวิธีการทำอาหารของแม่ ตั้งแต่วิธีล้างผัก หั่นผัก วิธีปรุงอาหาร การร่วมกิจกรรมอีกประเภทหนึ่งคือกิจกรรมตามประเพณี ลูกหลานในชุมชนทุกคนมีโอกาสได้เข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีกันมาตั้งแต่เล็ก เนื่องจากเป็นความเชื่อของชาวบ้านที่ต้องปฏิบัติตามประเพณีของบ้านอย่างเคร่งครัดในเรื่องต่าง ๆ เพื่อเป็นสิริมงคล เช่น ประเพณีงานศพ ซึ่งมีขึ้นบ่อย ๆ ส่วนใหญ่งานศพของญาติทุกคนในบ้านต้องเข้าร่วมเพื่อเป็นการทำบุญสำหรับคนตายเป็นครั้งสุดท้าย ประเพณีงานแต่งงาน ประเพณีงานบ้านใหม่หรือประเพณีงานบุญอื่น เช่น งานปอยน้อย ปอยหลวง จากการเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีนั้น ลูกหลานได้รู้ ได้เห็น ได้สัมผัสกับสิ่งต่าง ๆ ตั้งแต่ ขั้นตอน วิธีการของการประกอบพิธีกรรม รวมทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในการประกอบพิธี ซึ่งต้องทำอย่างถูกต้อง

การเรียนรู้ที่เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรม

การเข้าร่วมกิจกรรมของชาวบ้านสมัยก่อนนั้นเกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้งโดยเกิดขึ้นในหลายลักษณะ เช่น การรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันทางด้านแรงงาน ได้แก่ การลงแขก หรือการรวมกลุ่มทางอาชีพอื่น เช่น การรวมกลุ่มออกหาปลา ลำสัตว์ของชาวบ้าน อีกลักษณะหนึ่ง

การรวมกลุ่มทางศาสนา เช่น การไปทำบุญที่วัด การรวมกลุ่มตามประเพณี เช่น การรวมกลุ่มของลูกพี่เดียวกันเพื่อประกอบพิธีการเลี้ยงผี การรวมกลุ่มเพื่อช่วยงานในหมู่บ้าน เช่น เวลามีสถาบันสงฆ์ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช ฯลฯ กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ นั้น ชาวบ้านได้เข้าร่วมโดยธรรมชาติตามหน้าที่ที่ถูกกำหนดขึ้นในสังคม เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มหนุ่มสาวในการช่วยงานทางด้านบริการหรืองานต้อนรับแขก การรวมกลุ่มของแม่บ้านในการทำงานในครัว เช่น การทำอาหาร หรืองานจัดตกแต่งเครื่องครัวในการประกอบพิธี การรวมกลุ่มของพ่อบ้านในการดูแลอำนวยความสะดวกสำหรับกลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มแม่บ้าน และดูแลงานให้ดำเนินไปอย่างเรียบร้อย ส่วนกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ร่วมกันเพื่อช่วยงานทางศาสนาทางด้านการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ หรือช่วยเป็นเฒ่าเป็นแก่ในงาน คอยต้อนรับแขกผู้ใหญ่ หรือคนเฒ่าคนแก่ที่มาจากบ้านอื่นแทนเจ้าภาพไม่ว่าจะรวมกลุ่มในลักษณะใดก็แล้วแต่ทำให้สมาชิกในกลุ่มได้มีโอกาสได้มาพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน แก้ปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน นอกจากนั้นยังได้เรียนรู้เรื่องของงานในกลุ่ม ขั้นตอนการทำงาน ถ้าเป็นการประกอบพิธีก็ได้เรียนรู้ขั้นตอน พิธีกรรมต่าง ๆ

การเรียนรู้จากการเป็นลูกมือ

ส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้ที่สืบทอด ถ่ายทอดกันในครอบครัวหรือในหมู่เครือญาติ ในลักษณะของการช่วยงานกัน ซึ่งพ่อแม่ ผู้ใหญ่สมัยก่อน ส่วนใหญ่แล้วเวลาทำงานมักใช้ลูกหลานช่วย ในลักษณะของการเป็นลูกมือ หรือช่วยให้वानทำบางสิ่งบางอย่าง เช่น

งานบ้านงานเรือน การที่ลูกช่วยแม่ทำอาหาร ช่วยหีบของเครื่องปรุงให้แม่หีบของใช้ให้แม่ ช่วยค่าน้ำพริก ช่วยซิมแกงที่แม่ทำพร้อมกับเติมเครื่องปรุงให้แม่ ทำให้ลูกเกิดการเรียนรู้เองโดยธรรมชาติถึงวิธีการทำอาหาร การปรุงเครื่องแกงต่าง ๆ นาน ๆ เข้าก็สามารถทำเองได้

งานก่อสร้าง ปลูกสร้าง เช่นการปลูกสร้างบ้านสมัยก่อน จะมีสละเก่าอยู่คนหนึ่งเป็นผู้คอยดูแล ควบคุม และมีคนมาช่วยซึ่งเป็นญาติ ๆ กัน หรือเป็นลูกหลานกันเอง ในลักษณะของการเป็นลูกมือทำตามทีสละเก่าบอก การไปช่วยครั้งแรกได้ช่วยขุดดิน หรือช่วยยกอุปกรณ์ในการก่อสร้างก เมื่อนานเข้าสละเก่าอาจให้ช่วยงานทางการปลูกสร้าง เช่น ช่วยเต่าไม้ เลื่อยไม้ หรือช่วยตอกตะปู แล้วแต่สละเก่าสั่ง ซึ่งการทำงานดังกล่าว การไปเป็นลูกมือนี้นั้น บางคนจากคนที่ไม่รู้เรื่องเลย ได้เรียนรู้ รับรู้ ไปทีละอย่างอย่างเป็นขั้นตอน เช่นเริ่มเรียนรู้จากงานที่ง่าย ๆ ไปหางานที่ยาก เนื่องจากการได้รับการฝึกหัด ฝึกฝน ทำอยู่บ่อย ๆ จนทำเป็น และเป็นช่างสืบต่อมา

การเป็นหมอพื้นบ้าน การสืบทอดการเป็นหมอพื้นบ้าน โดยการเป็นลูกมือ เกิดจากการที่ลูกหลานได้มาช่วยงาน ของพ่อแม่ ผู้ใหญ่แล้วเกิดการเรียนรู้เอง เช่น ในกรณีของหมอ บุญ ที่สืบทอดการเป็นหมอพื้นบ้านของพ่อโม๊ะ บิดานั้น สืบทอดโดยการเป็นลูกมือของพ่อมาตั้งแต่เล็ก อายุประมาณ 7-8 ขวบ พ่อได้เริ่มให้ขวานให้ช่วยหิบบยาให้กับผู้มาขอยา เช่น ยาลม ยาหอม หรือยาแก้ริดสีดวงทวาร ยาแก้ท้องอืด ซึ่งเป็นยาที่ชาวบ้านส่วนมากได้มาขอซื้อกัน เมื่อโตขึ้นก็ช่วยปรุงยา ตำยา หรือถ้าพ่อไปหาสมุนไพร หมอบุญก็อาสาไปช่วยพ่อหอบหิ้ว สมุนไพรที่นำมาใช้ในการปรุงยาต่าง ๆ จนได้เรียนรู้วิชาความรู้ในเรื่องของยาประเภทต่าง ๆ จากพ่อ เมื่อพ่อเสียชีวิตหมอ บุญจึงสืบทอดการเป็นหมอต่อจากพ่อมาจนปัจจุบัน

การเรียนรู้อื่น ๆ ได้แก่

การเรียนรู้ที่ผ่านการเล่านิทาน

จุดประสงค์ของการเล่านิทานของชาวบ้านสมัยก่อนเพื่อต้องการกล่อมให้ลูกนอน หรือเล่าเพื่อให้ลูกเพลิดเพลิน สนุกสนาน หรือเล่าเพื่อต้องการสอนลูกโดยตรง ซึ่งเนื้อเรื่องในนิทานสมัยก่อนนั้นได้แฝงคติ ข้อคิด ให้เด็กได้คิดไปด้วย เช่น นิทานเรื่องชาดิก่อนของลิง เป็นนิทานที่สอนเด็กไม่ให้ไปเที่ยวที่ไกล ๆ จะเป็นอันตราย และต้องพลัดพลากจากแม่พ่อ ดังเช่นเด็กที่พลัดหลงไปอยู่ป่าแล้วกลับบ้านไม่ได้ ต้องอยู่ในป่าตลอดไป ข้าวปลาอาหารก็ไม่มีกิน ต้องกินแต่ลูกไม้หวั่นในป่า จนทำให้มีหนวด มีขนและมีหาง เหมือนสัตว์ป่าชนิดหนึ่งคือลิง

การตักเตือน การดูคำวักกล่าว สั่งสอน

จะเกิดขึ้นในลักษณะเป็นการพูดบอก พูดเตือน พูดสอน ลูกหลานของตนเอง เมื่อไม่ให้ทำผิด ส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องของการทำผิดประเพณีของบ้าน ที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา การตักเตือนก็เพื่อให้ลูกหลานทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม หรือการวักกล่าวตักเตือนในกรณีที่ลูกหลานได้ทำผิดไปแล้ว เช่น เรื่องของความประพฤติ เรื่องของกิริยามารยาท ลูกคนไหนคือ ชน พ่อแม่ก็พูดสอน พูดเตือน ถ้าไม่ฟังยังดื้อหรือชนอีกก็ดูว่ากล่าว บางคนถึงกับถูกตีด้วย เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ว่าการดื้อหรือชนเป็นการกระทำที่ไม่ดี หรือกรณีของเด็กไปขโมยของ เมื่อพ่อแม่รู้ก็ลงโทษโดยการคำหรือตี จนเด็กเกิดการเรียนรู้ว่าการกระทำความผิดเป็นสิ่งไม่ดีไม่ควรทำ เมื่อทำอีกต้องถูกคำหรือตีอย่างนี้

การบอก การสอนนั้น บางครั้งไม่ใช่เรื่องที่ไม่ดี ที่ไม่ถูกต้องเสมอไป บางโอกาส พ่อแม่ ผู้ใหญ่ก็สอนในเรื่องการประกอบอาชีพ การแต่งกาย การพูด หรือเรื่องอื่น ๆ ที่พ่อแม่ ผู้ใหญ่ต้องการให้ลูกหลานของตนได้เรียนรู้

การเรียนรู้ผ่านคำคม

เช่นคำว่า “มีสิบอย่ากินชาว” หมายถึง สอนให้ใช้จ่ายอย่างประหยัด

“คนคิดก้นบะไหล ตกไฟบะไหม้” หมายถึง สอนให้คนทำดี ไปที่ไหน ๆ คนก็รักชอบ ซึ่งจะทำให้ไม่ลำบาก

“เพื่อนกินหาง่าย เพื่อนตายหายาก” หมายถึง สอนในเรื่องการคบเพื่อน คือให้เลือกคบเพื่อนที่ดี ซึ่งเพื่อนที่ดีนั้นหายาก

ฯลฯ

เงื่อนไขที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ในสมัยก่อน

เงื่อนไขส่วนตัว

ความจำเป็นของชาวบ้านสมัยก่อนทำให้ต้องเรียนรู้และพึ่งพาตนเอง

ในเรื่องของการคมนาคม สมัยก่อนนั้นลำบากมาก การติดต่อกับชุมชนอื่น แต่ละครั้งต้องใช้เวลาในการเดินทาง แรมวัน แรมคืน โดยใช้การเดินทางไปตามป่าเขา หรือนั่งล้อเกวียนไป ชาวบ้านจึงต้องพึ่งพาตนเอง ช่วยตนเองให้ได้ ทั้งเรื่องของการทำมาหากิน การดูแลสุขภาพ เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ชาวบ้านต้องขวนขวายที่จะเรียนรู้และหาใช้เอง การเรียนรู้ก็อาศัยเรียนรู้จากพ่อแม่ ผู้ใหญ่ หรือผู้รู้ในชุมชน ช่วยฝึกสอนให้

ในเรื่องของการดูแลสุขภาพก็เช่นกัน ในสมัยดั้งเดิมนั้น โรงพยาบาล คลินิก หรืออนามัยยังไม่มี เมื่อมีการเจ็บป่วยขึ้น ก็รักษาไปตามอาการด้วยวิธีการของชาวบ้านเอง เช่น การรักษาด้วยสมุนไพร การเป่าชุดด้วยคาถาอาคม หรือการสะเดาะเคราะห์ รดน้ำมันต์ นอกจากนั้น ก็ไปดูเมื่อดูเหมือนว่าถูกผีที่ไหนทักหรือเปล่า ถ้าถูกผีทักก็ไปทำการเลี้ยงผี ตามที่หมอพูด

ในเรื่องของความเชื่อ เช่น การเชื่อเรื่องของการเลี้ยงผี คือ ผีปู่ย่า ลูกผีทุกคนต้องเข้าร่วมพิธีกรรม ถ้าใครมาร่วมไม่ได้อย่างน้อยต้องได้กินของที่เซ่นไหว้นั้น ซึ่งถ้าไม่จำเป็นจริง

ไม่อนุญาตให้ขาดการเข้าร่วมพิธีกรรม ดังนั้นทุกคนที่เป็นลูกผีต้องเข้าร่วมพิธีกรรม ส่งผลให้ลูกหลานได้เรียนรู้ถึงขั้นตอน พิธีกรรมในการประกอบพิธี ที่ได้ปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมา มาและจากการที่ได้มาร่วมประเพณี พิธีกรรมดังกล่าว ทำให้ลูกหลานซึ่งเป็นลูกผีเดียวกัน ได้มาพบปะ พูดคุย ทุกข์สุขให้กันฟัง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีปัญหาที่สามารถนำมาปรึกษาหารือกัน

เงื่อนไขทางสังคม

การติดต่อสื่อสารกันในชุมชน

ชาวบ้านสมัยก่อนมีการติดต่อสื่อสารกันตลอดเวลา แม้ยามปกติก็ไปมาหาสู่กัน มีการไปเที่ยวหากัน พูดคุยกัน ทักทายกัน ใครมีเรื่องอะไรก็นำไปเล่าสู่กันฟัง เช่นที่ได้ณบ้านแม่ปิ่น ในยามว่างหลาย ๆ คนก็มาสูมกัน พูดคุยกันในเรื่องต่าง ๆ ทั้งเด็ก ๆ ที่มากับแม่พ่อ ก็วิ่งเล่นกัน บางคนก็เล่นขายของ ไปตามประสาเด็ก อีกที่หนึ่ง คือลานหลังวัดในตอนเช้าพระอ้ายซึ่งเป็นพระอยู่วัดป่าเป้า พอเข้ามาได้มาเก็บกวาดบริเวณหน้าวัด หลังวัด พอกวาดหลังวัดเสร็จ ก็ทำการเผาขยะ ถ้าเป็นช่วงหน้าหนาวได้ผิงไฟไปด้วย แต่ถ้าไม่ใช่หน้าหนาว ได้อยู่เฝ้าไฟจนไหม้หมด คนที่เดินผ่านไปมาก็แวะมาคุยด้วย จนถึงมือทานข้าวเช้าถึงกลับไปทานข้าว บางคนทานข้าวเสร็จยังกลับมาคุยต่ออีก ในขณะที่ผิงไฟอยู่นั้น ใครมีเรื่องอะไรก็นำมาเล่าสู่กันฟัง นอกจากชาวบ้านมีการไปเที่ยวหากัน ไปพูดคุยกันแล้ว เวลาว่างก็มีการไปบอกกล่าวกันให้มาร่วมงาน เช่น งานแต่งงาน งานบ้านใหม่ หรืองานปอยน้อย ปอยหลวงต่าง ๆ ส่วนงานศพนั้นไม่ได้ไปบอก แต่คนที่รู้ข่าวก็มาร่วมเอง โดยเฉพาะญาติที่ใกล้ชิดกันพอได้ข่าวก็พากันมาช่วยงาน บางคนนำข้าวของมาขอมด้วย หรืออีกกรณีหนึ่งเมื่อเกิดมีการเจ็บป่วยขึ้นก็มีการไปเที่ยวหากัน ซึ่งคนที่มาเที่ยวหา บางคนมาพูดคุย หรือมาเยี่ยมเยียน ๆ แต่บางคนไม่ได้มาตัวเปล่า มีอะไรก็นำติดไม้ติดมือมาด้วย เช่น ของหรือกับข้าว กับปลา ที่คนป่วยชอบกิน หรือมียาดี ๆ ก็จะนำมาฝากด้วย บางครั้งก็มาบอกถึงหมอหาที่ไหนดีไม่ดี หรือยาที่ไหนดีไม่ดี หรือมาเที่ยวหา แล้วมาปรึกษาหารือกันในเรื่องการรักษา หรือพูดคุยในเรื่องอื่น ๆ

สาเหตุที่ชาวบ้านมีการติดต่อกันอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้ชาวบ้านสมัยก่อน ได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอยู่ตลอดเวลาเช่นกัน และการเรียนรู้ก็ได้เรียนรู้ในหลาย ๆ เรื่อง โดยธรรมชาติที่ไม่มีการกำหนดว่าต้องเรียนรู้เรื่องอะไร เวลาไหน แต่เรื่องที่รับรู้ เรียนรู้ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นทั่ว ๆ ไป ในชุมชน ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติตามวิถีชีวิต ทั้งเรื่องการทำมาหากิน เรื่องข้อมูลของชาวบ้านในชุมชน ว่าใครทำอะไรที่ไหน อย่างไร

การพึ่งพาอาศัยกัน

สมัยก่อนนั้นชาวบ้านจะช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน ทั้งเรื่องงานการ โดยทำในลักษณะ แลกเปลี่ยนแรงงานกัน เช่น การช่วยงานในช่วงฤดูปลูกข้าว เก็บเกี่ยวข้าว นอกจากนั้นก็มี การลงแขกในงานอื่น เช่น การปลูกสร้างบ้านเรือน โดยวันนี้อาจทำให้ครอบครัวของพี่ อีกวันหนึ่ง ทำให้ครอบครัวของน้อง ผลัดกันไป เมื่อจำเป็นต้องใช้แรงงานพร้อมกันก็มีการตกลงกัน โดยยอมพลัดเปลี่ยน ของคนใดคนหนึ่งเลื่อนไปอีกวันหนึ่ง หรืออาจทำพร้อมกัน โดยแบ่งแรงงานกัน ซึ่งทำให้ชาวบ้านได้คิด และตัดสินใจในการแก้ปัญหาาร่วมกัน เกิดการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันกันอยู่ตลอดเวลา

การรวมกลุ่ม

การรวมกลุ่มของชาวบ้านเกิดขึ้นเพื่อช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยกันหรือเพื่อจุดประสงค์ร่วมกัน เช่นกัน แต่ออกมาให้เห็นเด่นชัดในรูปของกลุ่ม เป็นกลุ่มต่าง ๆ เช่น

กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มแม่บ้าน พ่อบ้าน กลุ่มคนแม่คนเฒ่า กลุ่มดังกล่าวเกิดขึ้นเพื่อช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันในสังคม เช่น เวลาถึงงานศพ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ หรืองานตามประเพณี เช่น งานสลาก งานปอยหลวง กลุ่มต่าง ๆ ได้รวมตัวกันโดยธรรมชาติ เพื่อมาร่วมงาน มาช่วยงาน ในชุมชน โดยทุกคนนั้นรู้หน้าที่ของตน และปฏิบัติตามหน้าที่ของตนที่ได้เห็นคนรุ่นเก่าก่อนปฏิบัติกันมา นอกจากนั้นก็มีกลุ่มที่เกิดขึ้น เนื่องจากมีจุดประสงค์ร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาาร่วมกัน เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติเช่นกัน เกิดจากการเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหายของ ตนเอง ของกลุ่ม โดยกลุ่มเกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านเพื่อฮอมเงินกันช่วยเหลือญาติผู้ตายในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นความปรองอมใจกันเองของชาวบ้านในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยไม่มีใครบังคับ แต่กลุ่มรวมตัวกันเอง เมื่อรวมตัวกันแล้วก็มีข้อตกลงระหว่างกลุ่มว่าจะฮอมเงินกันคนละเท่าไร และได้นำเงินที่ฮอมได้นั้นไปให้แก่ญาติผู้ตายใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่อไปบางโอกาสกลุ่มได้มีการประชุมปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนา กลุ่มให้ดีขึ้นกลุ่มเหมือนฝ่ายก็เช่นกัน กลุ่มเกิดขึ้นเพื่อต้องการแก้ปัญหาในเรื่องน้ำร่วมกัน เช่น การแย่งน้ำกันใช้ ปัญหาน้ำแล้ง ไม่มีน้ำใช้ กลุ่มจึงรวมตัวกันขึ้น โดยมีข้อตกลงระหว่างกันในกลุ่มในเรื่องของการใช้น้ำ ว่าช่วงไหนชาวบ้านไหนหรือคนกินน้ำสายไหนจะได้น้ำ อีกบ้านหนึ่งก็ต้องรอไปก่อนจนกว่าถึงคิวของตน นอกจากนั้นทุกปีต้องมีการขุดลอกลำเหมือง และตักดินฝ่ายใหม่ เพื่อป้องกันน้ำล้นเอ่อแล้วจะทำให้ฝายพัง ประกอบกับถ้าน้ำแล้งการขุดลอกคลองเก็บน้ำทำให้มีน้ำใช้

เพิ่มขึ้น ในปีหนึ่งชาวบ้านจึงพร้อมใจกันช่วยกันไปทำการซ่อมแซมหรือขุดลอกเหมืองครั้งหนึ่ง โดยมีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันว่าสะดวกทำวันไหน ตามความเห็นของสมาชิกส่วนใหญ่ แล้วถึงมาทำกัน พร้อมกันนั้นได้มีการเลี้ยงผีฝ่ายที่ได้ปกป้องรักษาฝ่ายหรือดูแลในเรื่องของน้ำให้ชาวบ้านมีน้ำกินน้ำใช้ตลอดปี ซึ่งการเลี้ยงผีนั่น เช่นเดียวกับผีปู่ย่า เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้ลูกฝ่ายทุกคน ได้มาพบปะ สังสรรค์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน

เงื่อนไขทางวัฒนธรรม

ความเชื่อ

ความเชื่อเรื่องของการบวช สมัยก่อนใครมีลูกชายมักให้บวชเพราะพ่อแม่มีความเชื่อว่าเมื่อตายไปแล้ว จะได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ สำหรับคนที่ได้ผ่านการบวชแล้วเป็นคนที่มีบุญ ทุกคนจึงนิยมให้ลูกหลานบวช ซึ่งก่อนบวชนั้น ทุกคนต้องไปปฏิบัติตัวอยู่กับวัด เป็นศิษย์วัด เรียนรู้ธรรมะกับพระ ฝึกทำงานทำการที่วัด ช่วยพระทำงานหรือทำงานตามที่พระสั่งสอน เพื่อฝึกความอดทน คนไหนที่อดทนได้ เมื่อพร้อมที่จะบวชพระก็ทำการบวชให้ คนไหนที่อดทนไม่ได้ก็จะฝึกให้จนกว่ามีความอดทนแล้วถึงทำการบวชให้ การไปเป็นศิษย์วัดทำให้ได้ผ่านการเรียนรู้หลาย ๆ เรื่อง หลาย ๆ อย่าง ตั้งแต่เรื่องงานการต่าง ๆ เรียนรู้ธรรมะ เรียนรู้หนังสือ หรือเรียนรู้จากการเทศน์สอนของพระ

ความเชื่อเรื่องผี เช่น ผีปู่ย่า ผีเสื้อบ้าน ชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีปู่ย่า ผีเสื้อบ้านเป็นผีที่ทุกคนต้องเคารพกราบไหว้ การเช่นไหว้ผีต้องทำอย่างสม่ำเสมอ ทั้งผีปู่ย่า ผีเสื้อบ้าน เพราะจะทำให้ผีปู่ย่า ผีเสื้อบ้านดูแลปกป้องรักษาให้อยู่สุขสบาย โดยลูกผีทุกคนรอบครัว ต้องมาทำการเช่นไหว้ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาล ส่วนผีปู่ย่าในปีหนึ่งต้องมีการเลี้ยงผีอยู่ครั้งหนึ่ง ถ้าไม่มีการเลี้ยงแล้ว อาจจะทำให้ผีโกรธและมาทำร้ายได้

พิธีกรรมการเลี้ยงผีส่งผลให้ลูกผีทุกคนได้มาพบปะ สังสรรค์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน นอกจากนั้นยังได้เรียนรู้พิธีกรรมตั้งแต่ดั้งเดิมมาของบรรพบุรุษและสามารถปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้องสืบต่อ ๆ กันไป

จารีตประเพณี

เป็นกฎข้อห้ามสำหรับชาวบ้าน ซึ่งถ้าใครไม่ปฏิบัติตามแล้ว จะทำให้ผิดจารีตประเพณี หรือภาษาชาวบ้านเรียกว่า “ผิดผี” เช่น ในเรื่องการการคบชู้ ผิดลูกผิดเมีย หรือผิดหัวของ

ชาวบ้าน การหนีตามกันของหนุ่มสาว หรือการอยู่ด้วยกันก่อนมีการประกอบพิธีการแต่งงานตามประเพณี ซึ่งชาวบ้านยึดถือปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ทุกคนต้องรู้และปฏิบัติตาม ใครไม่ปฏิบัติตามต้องถูกลงโทษ โดยการชูปชบนิพนธราชของชาวบ้าน หรือไม่คบค้าสมาคมด้วย บางคนพ่อแม่ได้ตัดความเป็นพ่อลูก ตัดความเป็นญาติ หรือผู้ใหญ่อาจจะมาลงโทษ โดยการลงโทษคนทำเอง หรือมาลงโทษพ่อแม่ หรือผู้ใหญ่ในตระกูลเดียวกัน ให้เกิดการล้มปวย หรือมีอันเป็นไปในด้านอื่น สาเหตุเนื่องจากไม่ดูแลสั่งสอนลูกหลานให้ดี ปลอ่ยให้ลูกหลานทำผิดจาริตประเพณี ซึ่งเป็นประเพณีที่ร้ายแรงมากของชาวบ้าน ฉะนั้น พ่อแม่ ผู้ใหญ่ทุกคนต้องคอยดูแลอบรมสั่งสอนลูกหลานของตนให้อยู่ในกรอบจาริตประเพณีและปฏิบัติตามกฎของบ้านอย่างเคร่งครัด เหมือนกับเป็นการบังคับให้ทุกคนต้องรับรู้ เรียนรู้กฎต่าง ๆ ของบ้านที่ชาวบ้านได้ยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่เก่านั้น และไม่ควรทำผิดกฎที่ชาวบ้านได้ยึดถือปฏิบัติกันมา

พิธีกรรม

ชาวบ้านสมัยก่อนนั้น มีความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ ที่ปลูกฝังอยู่ในจิตใจ เช่น เชื่อว่าการได้ทำพิธีกรรม ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามประเพณีแล้วทำให้ชีวิตมีความสุข เจริญรุ่งเรือง และทำมาหากินอะไรก็ขึ้น พิธีดังกล่าวได้แก่ พิธีกรรมในงานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานศพ ฯลฯ หรือแม้แต่การทำงาน เช่นการเก็บเกี่ยวข้าว การปลูกข้าวก็มีการประกอบพิธี ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านนั้นได้สัมพันธ์กับพิธีกรรมอย่างเห็นได้ชัด บางพิธีได้จัดขึ้นอย่างใหญ่โต บางพิธีได้จัดขึ้นเพื่อเป็นพิธี เช่นพิธีการขึ้นบ้านใหม่ พิธีกรรมในงานศพ งานแต่งงาน เป็นพิธีที่จัดขึ้นอย่างใหญ่โต มีการเชิญญาติมาร่วมทำบุญ แต่บางพิธี เช่น พิธีเลี้ยงผีปู่ย่า ผีเสือบ้าน พิธีขึ้นครุสล่าก่อนการปลูกสร้างบ้าน ฯลฯ ได้ทำพิธีเพื่อเป็นพิธีเท่านั้น โดยจะมีแต่ญาติ ๆ หรือคนในครอบครัวร่วมกิจกรรม การประกอบพิธีดังกล่าวเป็นโอกาสของ ลูกหลานที่ได้มาพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นโอกาสของลูกหลานที่ได้เรียนรู้เรื่องของขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นอกจากนั้นในการประกอบพิธีการบางพิธี เช่น พิธีกรรมในงานศพ งานขึ้นใหม่ ที่มีการเชิญพระมาเทศน์ การเรียนรู้อย่างได้เรียนรู้จากการเทศน์สอนของพระด้วย

เงื่อนไขทางกายภาพ

ทรัพยากรที่เอื้อต่อการเรียนรู้

“ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” แสดงถึงทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ของชาวบ้าน สมัยก่อนชาวบ้านเล่าว่า เดินลงไปหาปลา กุ้งจะติดขึ้นมาที่บนหน้าแข้ง ปลาจะวิ่งตามหาใครที่ชอบกินกุ้งปลา ก็จับมากินได้ตามความพอใจจนเบื่อ อยากกินผักก็ออกไปหาผักตามทุ่งนา ป่าเขา ผลัดกินได้ตามฤดูกาล หน้าหนาวไม้ก็ไปหาหน่อ หน้าเห็ดก็ไปหาเห็ด สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ลูกหลานได้เห็น ได้รู้จักมาตั้งแต่เด็ก บางคนพ่อแม่ไปนาไปไร่ ไปหาหน่อ หาเห็ด ก็ไปเที่ยวเล่นกับพ่อแม่ โดยไม่ได้ตั้งใจว่าจะไปหาเห็ด หาหน่อ ตามพ่อแม่ แต่ไปกับพ่อแม่ ได้เห็นพ่อแม่เก็บ พอตนเองไปเจอก็เก็บมาให้พ่อแม่ บางคนเก็บจนเพลินก็ทำกับข้าวกินได้มือหนึ่ง ทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติของชาวบ้านสมัยก่อนเอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็กเป็นอย่างมาก การเรียนรู้เกิดโดยธรรมชาติ บางโอกาสเกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจ เช่น การไปเจอเห็ดของลูกจากการที่ลูกเห็นแม่พ่อเก็บอยู่บังเอิญ ตนเองไปเจอเข้าเหมือนเห็ดของแม่พ่อที่หาจึงเก็บมาก็ใช่จริง และสามารถเป็นอาหารได้ ทำให้ลูกได้เรียนรู้ไปโดยไม่ได้ตั้งใจ

ในด้านการประกอบอาชีพ ก็เช่นกัน ลูกหลานได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติจริงไปพร้อมกับพ่อแม่ซึ่งทำงานอยู่ ซึ่งในสมัยก่อนนั้นพ่อแม่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ลูกอยากเรียนรู้เกี่ยวกับงานในนา ก็ไปเรียนรู้กับพ่อแม่ เรียนรู้ในนา ของพ่อแม่ที่มีอยู่ตั้งแต่วิธีการเลี้ยงควาย ไถนา ปลุกข้าว เก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งทรัพยากรในสมัยก่อนนั้นเอื้อต่อการเรียนรู้ของชาวบ้านทุก ๆ อย่าง

ลักษณะดินฟ้าอากาศ

ชาวบ้านบอกว่า บ้านเราสมัยก่อน ปลุกข้าวก็งาม ปลุกผักก็ขึ้นดี เพราะดินมันดี ฟ้าฝนก็เป็นใจ ตกต้องตามฤดูกาล มีน้ำทำสำหรับให้ชาวบ้าน ทำไร่นาได้อย่างเหลือเฟือ บางคนนอกจากทำไร่นาแล้ว ยังปลุกผักปลุกไม้ไว้กิน เป็นอาหารในแต่ละมื้ออีก ซึ่งการปลุกพืชสมัยก่อนแต่ละอย่างนั้น ได้ปลุกตามธรรมชาติ บางครั้งปลุกแล้วก็หาปุ๋ยขี้วัวขี้ควายมาใส่บ้างเล็กน้อย เพื่อให้พืชงาม แต่ส่วนใหญ่ปลุกแล้วมันก็โตขึ้นมาตามธรรมชาติโดยไม่ต้องใส่ปุ๋ยอะไร รอแต่น้ำฝน หรือน้ำคลอง เพราะสมัยก่อนนั้นฝนตกต้องตามฤดูกาล บางคนรู้ว่าช่วงไหนฝนจะตก ช่วงไหนฝนไม่ตก โดยดูจากลักษณะของอากาศ คือเวลาครีမ်ฟ้า ครีမ်ฝนก็รู้แล้วว่าฝนต้องตก หรือเข้าหน้า

ฝนแล้ว สักวัน สองวันฝนก็ต้องตก เพื่อให้ชาวบ้านได้ทำไร่ ทำนา หรือชาวบ้านบางคนก็เตรียมหา กบ หาเขียด เนื่องจากฝนตกแล้วกบก็จะขึ้นมาให้ชาวบ้านได้จับกิน

เงื่อนไขทางครอบครัว

การอบรมเลี้ยงดู

เดิมครอบครัวของชาวบ้านเป็นครอบครัวใหญ่ มี ปู่ ย่า น้า อา ลุง พ่อ แม่ ลูก อยู่ พร้อมหน้าพร้อมตา บางครอบครัว มีลูกหลานคนอื่นมาอยู่ด้วยอีก อยู่ด้วยกันอย่างอบอุ่น ช่วยเหลือ ฟังพาอาศัยกัน มีการนับถือผีตามระบบเครือญาติ และมีการนับถือกันตามระบบอาวุโส น้องต้องเคารพเชื่อฟังพี่ ลูกต้องเคารพและเชื่อฟังพ่อแม่ ผู้ใหญ่ในบ้าน สิ่งที่คุณแม่ ผู้ใหญ่ บอกหรือสอนนั้น เป็นสิ่งที่ถูกต้อง และต้องเชื่อถือและปฏิบัติตาม มีการดูแลกัน ช่วยเหลือกัน โดยพี่ต้องดูแล ช่วยเหลือน้อง พ่อแม่ ผู้ใหญ่ ต้องดูแล อบรมสั่งสอนลูกหลานของตนเอง ให้เป็นคนดี ประพฤติ ปฏิบัติตามประเพณีของบ้าน พร้อมกันนั้น พ่อแม่ ผู้ใหญ่ในบ้านที่อยู่ในวัยแรงงานต้องเป็นคนออกไปทำมาหากินเพื่อเลี้ยงดูครอบครัว ส่วนปู่ ย่าที่แก่แล้วทำงานไม่ไหวก็ช่วยดูแลลูกหลานแทนพ่อแม่ หรือถ้าไม่มีปู่ย่าที่คอยดูแลแล้ว ก็ฝากเลี้ยงกับญาติที่มีลูกรุ่นราวคราวเดียวกัน บางครั้งได้ให้กิน นมร่วมกัน

อาชีพของครอบครัว

ชาวบ้านสมัยก่อนยึดอาชีพหลักคือทำนา โดยทั้งหมดบ้านได้ประกอบอาชีพ ทำนา เวลาวางจากการทำนาได้ออกไปหาผักหาปลา หาของป่าหรือล่าสัตว์ หรือบางคนปลูกผักไม้ ไร่กินเล็กน้อยเท่านั้น มีอาชีพที่แปลกออกไปบ้างแต่ก็มีไม่กี่คน เช่น อาชีพช่างก่อสร้าง ช่างไม้ ช่าง ช่อ(ปัจจุบันคนที่ยึดอาชีพช่างช่อได้ตายไปแล้ว ส่วนลูกหลานที่สืบทอดอาชีพช่างช่อนั้นได้ย้ายไป อยู่ อ.พร้าว จ.เชียงใหม่) ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงได้รับการสืบทอด อาชีพการทำนา ทำสวนซึ่งเป็น อาชีพส่วนใหญ่ของคนในหมู่บ้านมากกว่า อีกประการหนึ่ง การได้เห็นพ่อแม่ทำมาตั้งแต่เล็กก็เกิด การปลูกฝัง ประกอบกับบางครั้งพ่อแม่ได้ให้เวลานให้ช่วยทำนั้นทำนี้จึงได้รู้และทำเป็น พ่อแต่ละ คนออกเห้าย่อออกเรือนก็สืบทอดอาชีพของพ่อแม่ ที่เคยได้เห็น ได้รับการเรียนรู้มาก่อน

สถานภาพในครอบครัว

สมัยก่อนครอบครัวชาวบ้านเป็นครอบครัวใหญ่มี ลุง ป้า น้า อา รวมอยู่ในครอบครัวเดียวกัน บางครอบครัวมีหลาย ๆ ครอบครัวรวมอยู่ในครอบครัวใหญ่นี้ การเรียนรู้ต่าง ๆ ลูกหลานในครอบครัวจึงได้รับการสืบทอดจากพ่อแม่ ผู้ใหญ่ในครอบครัว เป็นส่วนใหญ่ ความอบอุ่นในครอบครัวที่ลูกหลานได้มีพ่อแม่ ผู้ใหญ่ได้ดูแลอย่างใกล้ชิดทำให้ลูกไม่เกิดความว้าเหว่ เมื่อมีปัญหาก็สามารถปรึกษาหารือกับผู้ใหญ่ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ มาก่อนได้

อภิปรายผล

จากการศึกษารูปแบบการเรียนรู้ดั้งเดิมของชุมชน พบว่า การเรียนรู้ดั้งเดิมของชุมชนนี้เป็นการเรียนรู้ที่สืบทอด ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เริ่มตั้งแต่ครอบครัว โดยมีพ่อแม่ ผู้ใหญ่ในครอบครัว เป็นผู้ถ่ายทอด หรือผู้สอน การสอนใช้การฝึกปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน เมื่อมีปัญหาหรือข้อสงสัยก็สามารถถามได้ โดยมีพ่อแม่ ผู้ใหญ่คอยให้คำแนะนำ ปรึกษาอย่างใกล้ชิด การเรียนรู้จะค่อย ๆ เรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน ตามความต้องการของบุคคล ไม่ได้มีการบังคับให้เรียน แต่เป็นการเรียนการในลักษณะที่เกิดขึ้นจากความพอใจในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สิ่งที่เรียนรู้นั้นเหมาะสมกับสถานภาพของผู้เรียน เช่น เด็กจะค่อย ๆ ให้เรียนรู้ในสิ่งที่ย่อย ใช้ทักษะน้อยไปหาสิ่งที่ยากขึ้น ๆ ตามความรู้หรือความชำนาญ โดยอาศัยประสบการณ์ หรือการได้รับการฝึกฝนไปเรื่อย ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ของ นายถนอม ต๊ะหล้า (2543 ,หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการถ่ายทอด ค่านิยมและทักษะในอาชีพของชุมชนชนบทในภาคเหนือ พบว่า ในอดีตผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ค่านิยมและทักษะในอาชีพ คือ สถาบันครอบครัว การถ่ายทอดมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป โดยใช้การกล่อมเกลา ให้ลูกหลานมีความซาบซึ้ง และทัศนคติที่ดีต่ออาชีพก่อน ผู้ถ่ายทอด ได้แก่ พ่อแม่ ผู้รับการถ่ายทอดคือ ลูก วิธีการถ่ายทอด ใช้วิธีการบอกกล่าว สอน แนะนำ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง และการให้ฝึกทำตาม สื่อที่ใช้ในการสอนคืออุปกรณ์ของจริงที่ใช้ในการทำงาน ซึ่งถ่ายทอดในครอบครัว และทุกสถานที่ การเรียนรู้ในครอบครัวนี้ขึ้นกับความขยัน กระตือรือร้นและความต้องการของบุคคลคนที่ขยันกระตือรือร้นและมีความต้องการที่จะเรียนรู้ก็ได้รับการเรียนรู้มาก นอกจากนั้นบรรยากาศในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ผู้ใหญ่อีกมีส่วนในการเรียนรู้รับรู้ของเด็กเป็นอย่างยิ่ง สิ่งที่พ่อแม่ผู้ใหญ่ได้กระทำลูกจะได้รับรู้และสืบทอดโดยธรรมชาติเนื่องจากลูกหลานได้รู้ ได้เห็น ได้สัมผัส มาตั้งแต่เล็ก หรือบางอย่าง พ่อแม่ ผู้ใหญ่

พยายาม ปลุกฝังให้บุตรหลานของตนได้เรียนรู้ ทำให้เด็กในครอบครัวได้เรียนรู้ ในเรื่องต่าง ๆ อีกประการหนึ่งจากการที่ได้ศึกษาค้นคว้ามา พบว่าความเป็นอยู่ของครอบครัวที่อบอุ่น ครอบครัวที่อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันทั้ง พ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า หรือลุง ป้า น้า อา นั้น ครอบครัว มีความสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา ลูกหลานส่วนใหญ่จึงได้รับการถ่ายทอดเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากพ่อแม่ ผู้ใหญ่ ตั้งแต่เรื่อง กิริยามารยาท การพูดจา หรือโดยเฉพาะการประกอบอาชีพของพ่อแม่ ผู้ใหญ่ ในครอบครัว ครอบครัวไหน มีนิสัยใจคอเป็นอย่างไร ประกอบอาชีพอะไรลูกหลานก็จะได้รับการสืบทอดอย่างนั้น ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านสมัยก่อนนั้นมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยกัน ไม่มีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน ทุกครอบครัวอยู่แบบพอมีพอกินเท่านั้น การประกอบอาชีพ ได้ยึดอาชีพทำนา เป็นอาชีพหลัก มีอาชีพอื่นบ้าง แต่ก็ยังเป็นเพียงอาชีพเสริม หรือการช่วยเหลือกันในบางโอกาสของชาวบ้านเท่านั้น เช่น อาชีพปลูกบ้าน อาชีพช่างไม้ ช่างตีเหล็ก หมอดู หมอประจำบ้าน หรืออาชีพนักแสดง เช่น ลิเก ซอ ต่าง ๆ ครอบครัวไหนมีผู้ใหญ่ที่ประกอบอาชีพดังกล่าว ลูกหลานก็จะได้รับการสืบทอด ถ่ายทอด ต่อจากพ่อแม่ หรือผู้ใหญ่ในบ้านของตน นอกจากนั้นความเชื่อของคนในครอบครัวและชุมชนก็ส่งผลต่อการเรียนรู้ในครอบครัวเป็นอย่างมาก เสมือนกับเป็นการบังคับให้ต้องเรียนรู้ ใครไม่เชื่อหรือไม่ปฏิบัติตาม กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ชาวบ้านบอกว่าทำให้มีอันเป็นไป หรืออยู่ในสังคมของชาวบ้านด้วยกันไม่ได้ เช่นความเชื่อในเรื่องผี คือชาวบ้านต้องมีการเลี้ยงผีประจำตระกูลอย่างสม่ำเสมอทุกปี หรือทุกเทศกาลต้องมีการเซ่นไหว้ผี ถ้าไม่มีการเลี้ยงผีปู่ย่าแล้ว ผีปู่ย่าจะโกรธและมาทำโทษได้ นอกจากผีปู่ย่าแล้ว ผีที่ต้องเลี้ยงเป็นประจำคือผีเสื้อบ้าน ซึ่งเป็นผีประจำบ้านที่คอยดูแลปกป้องลูกบ้านทุกคนให้อยู่สุขสบาย ลูกหลานทุกคนต้องสืบทอด และปฏิบัติตาม การปฏิบัติตามความเชื่อดังกล่าวทำให้ลูกหลานที่เป็นลูกผีในตระกูลเดียวกันได้มีโอกาสมาพบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน บางครั้งเมื่อมีปัญหาก็นำมาคิดและแก้ปัญหาาร่วมกัน ซึ่งในยามปกติทุกคนมีแต่ทำมาหากินของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ของ นายรัชพล มัจฉิบุญ (2538 , หน้าบทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยดำ พบว่า วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ ประกอบด้วย ค่านิยม ความเชื่อ และพิธีกรรมต่าง ซึ่งในการประกอบกิจกรรมนี้จำเป็นต้องใช้ผ้าที่ทอเองมาประดิษฐ์เป็นเครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์เครื่องใช้เพื่อใช้ในการประกอบพิธีต่าง ๆ จะนำผ้าที่ซื้อจากตลาดมาใช้แทนไม่ได้ จึงจำเป็นต้องมีการถ่ายทอดการทอผ้าสืบทอดกันมา มิฉะนั้นจะไม่สามารถเข้าร่วมพิธีกรรม ตามวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำได้

การเรียนรู้ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการเรียนรู้ในชุมชน การเรียนรู้ดังกล่าวส่วนใหญ่เรียนรู้จากผู้รู้ในด้านต่าง ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับทัศนคติส่วนตัว ความต้องการส่วนตัวของบุคคลเช่นกันว่า บุคคลนั้นมีความพึงพอใจอยากที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ มากน้อยแค่ไหน คนที่มีทัศนคติที่ดีต่อเรื่องต่าง ๆ และอยากที่จะเรียนรู้แล้วการเรียนรู้ย่อมเกิดขึ้นได้ดีกว่า นอกจากนั้นโอกาสในการเรียนรู้ก็เป็นเรื่องสำคัญสำหรับการเรียนรู้ของชาวบ้านเป็นอย่างมาก แต่ในสมัยก่อนนั้น ชาวบ้านมีโอกาสในการเรียนรู้อย่างเท่าเทียมกัน ทุกคนมีอิสระในการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะการเรียนรู้ในชุมชน ทุกคนได้รับการเรียนรู้จากการเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิด ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวบ้านที่ต้องยึดถือและปฏิบัติ โดยเด็กเล็ก ๆ ที่เกิดใหม่จะได้รับการผูกข้อมือ เป็นพิธีการที่ทำการเพื่อเป็นการรับขวัญเด็กและเพื่อให้เด็กอยู่ดีมีสุข เลี้ยงง่าย โตวัย นอกจากนั้นเมื่อโตขึ้น ในโอกาสต่าง ๆ ก็ได้รับการผูกข้อมือเพื่อให้เป็นสิริมงคล เช่น เทศกาลปีใหม่เมือง เทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา หรือเวลาเจ็บป่วยไม่สบายก็ได้รับการผูกข้อมือเพื่อเป็นกำลังใจให้กับคนป่วย ชาวบ้านมีความภูมิใจเมื่อได้รับการผูกข้อมือ ไม่ว่าในโอกาสไหน ทั้งดีใจ เสียใจ นอกจากพิธีการผูกข้อมือแล้ว การเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น เทศกาลปีใหม่เมือง งานปอยน้อย ปอยหลวง หรืองานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ ทุกคนในหมู่บ้านมีโอกาสเข้าร่วมพิธี ได้รู้ได้เห็นการประกอบพิธีของชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านทุกคนเวลาทำงานในหมู่บ้านต้องไปรวม ไปช่วยกันตั้งแต่ปักกวาด ล้างถ้วยชามเสร็จถึงกลับบ้านตน ใครมีลูกเล็กเด็กแดงก็พาไปด้วย ซึ่งเด็กเล็กบางคนพอวิ่งได้ก็ไปวิ่งเล่นในงาน ส่วนเด็กที่โตพอช่วยงานได้ก็ไปช่วยงาน โอกาสดังกล่าวทำให้ชาวบ้านได้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านพิธีกรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านต้องนำมาปฏิบัติสืบต่อกันไป นอกจากนั้นการไปร่วมกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์กัน แลกเปลี่ยนรู้ซึ่งกันและกัน พร้อมกันนั้นในเทศกาลสำคัญ เช่น งานปอยน้อย ปอยหลวง ยังได้เรียนรู้เรื่องการแสดงศิลปวัฒนธรรมแบบไทย ๆ ของชาวบ้านหลายอย่างให้ดูชมด้วย เช่น การแสดงลิเก ซอ มวย หรือการตีกลองเพื่อเพิ่มความครื้นเครงในงานตั้งแต่หัวค่ำจนถึงงานเลิก ส่วนใหญ่เป็นการตีกลองหลวง อย่างเช่นงานปอยหลวง การแสดงนี้จะแสดง 2-3 วันให้ชาวบ้านได้เลือกดูชมได้ตามใจชอบ

จะเห็นว่าการเรียนรู้ในสมัยดั้งเดิมนั้น เป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีการ กำหนดรูปแบบการเรียนรู้ของชาวบ้านที่แน่นอนตายตัว ชาวบ้านเรียนรู้เองโดยธรรมชาติจากการดำเนินชีวิตของตนเอง เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง เรียนตามวิถีชีวิตเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งได้เรียนรู้ทุก ๆ อย่างไปพร้อม ๆ กัน ตั้งแต่เรื่อง ศีลธรรม จริยธรรม การทำมาหากิน การดูแลรักษา

สุขภาพ รวมถึงประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ การเรียนได้เรียนอย่างมีความสุข ภายใต้บรรยากาศที่อบอุ่น จากพ่อ แม่ ญาติพี่น้อง การเรียนรู้ ไม่มีการแข่งขันในเรื่องของการเรียนรู้มากมาย นอกจากแข่งกับตนเอง คือต้องเป็นคนขยันทำมาหากิน เพื่อความอยู่รอด เพื่อให้พึ่งตนเองได้ นอกจากการเรียนรู้จะได้รับการสอน ของพ่อ แม่ ญาติผู้ใหญ่หรือผู้รู้ที่มีอยู่ในหมู่บ้านแล้ว การเรียนรู้ยังเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติอย่างค่อยเป็นค่อยไป เกิดจากการทำงาน เกิดจากการรวมกลุ่ม กิจกรรมต่าง ๆ หรือเกิดจากการได้รู้ได้เห็น หรือได้สัมผัส ซึ่งธรรมชาติสมัยก่อนนั้นเอื้อต่อการเรียนรู้อยู่มากมาย ตั้งแต่เรื่องของอาชีพ ลูก ๆ ได้รับการสืบทอดอาชีพจากพ่อแม่ ครอบครัว เนื่องจากสมัยก่อนนั้น พ่อ แม่ ลูก มีเวลาอยู่ด้วยกันเป็นส่วนใหญ่ พ่อแม่ มีเวลาอบรม สั่งสอนลูก มีโอกาสถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ให้กับลูก การเรียนรู้จึงเกิดขึ้นไปพร้อมกับพ่อ แม่ หรือครอบครัว ในรูปของการค่อย ๆ เรียนรู้ในสิ่งที่ยาก ๆ และเริ่มสิ่งที่ง่ายขึ้น ๆ จนชำนาญและสั่งสมประสบการณ์ ไว้สืบทอดให้ลูกหลานต่อ ในลักษณะของพ่อสอนลูก พี่สอนน้องต่อไปเรื่อย ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชูเกียรติ ลิสุวรรณ (2535, หน้าบทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชนบทภาคเหนือ พบว่าระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นเริ่มถ่ายทอดกันในครอบครัว โดยอาศัยสื่อที่มีอยู่ในชุมชนเป็นสื่อการสอน กระบวนการถ่ายทอดความรู้ใช้วิธีการสอนและปฏิบัติจริงไปพร้อมกันผู้สอนคือผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์ในเนื้อหาวิชาที่ต้องการถ่ายทอด ผู้เรียนคือลูกหลานของตน การถ่ายทอดความรู้เกิดขึ้นตลอดเวลา ผู้เรียนเมื่อชำนาญแล้ว จะกลายเป็นผู้สอนคนรุ่นต่อ ๆ ไป การเรียนดังกล่าว เรียนแล้วก็ทำงานอยู่กับบ้าน อยู่กับพ่อ แม่ ช่วยเหลือกันไป จะแยกไปทำเอง ก็ต่อเมื่อแต่งงานมีครอบครัว บางคนแต่งงานมีครอบครัวแล้ว ยังทำงานอยู่กับพ่อแม่ ช่วยพ่อแม่ ได้มาก็นำมาเลี้ยงดูกันในครอบครัว พ่อแม่มีอาชีพอะไรก็ถ่ายทอดให้กับลูก คนที่พ่อแม่ทำนา ลูกก็ทำนาด้วย บางคนพ่อเก่งทำงานช่าง ลูกหลานก็สืบทอดวิชาความรู้ด้านช่าง ในบ้านป่าเป้ามีการสืบทอดความรู้ในด้านช่าง คือช่างไม้ “พ่อส่ง เรือนดิน” เป็นช่างปลูกสร้างบ้าน หรือช่างไม้ ประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นช่างไม้ที่เก่ง เวลาใครจะปลูกบ้าน มักไปปรึกษา พ่อส่ง เหตุที่พ่อส่งเป็นช่างไม้ เนื่องจาก มีบิดาเป็นช่างไม้ รับปลูกบ้านให้กับชาวบ้าน พ่อส่งจึงสืบทอดงานช่างไม้ตามบิดา พร้อมกับอาชีพหลักก็ยังทำนาอยู่ด้วย เนื่องจากสมัยก่อนนั้น ส่วนใหญ่ ชาวบ้านจะมีอาชีพทำนา ลูกหลานก็สืบทอดอาชีพทำนาเป็นส่วนใหญ่ ในเรื่องของการทำงาน หรือการประกอบอาชีพของคนสมัยก่อน ทำก็เพื่อให้ดูแล เลี้ยงครอบครัวให้ได้เท่านั้น ทำเพื่อพออยู่พอกิน ไม่ได้หวังเพื่อร่ำรวยเงินทอง เงินทองสมัยก่อนชาวบ้านไม่จำเป็นต้องใช้อะไรมาก นอกจากการทำบุญสร้างวัดวา เล็กน้อยตามกำลังความสามารถของตน บางคน ได้เงินมาไม่รู้จะนำไปทำอะไร ก็นำไปฝังดินไว้ กว่าจะขุดออกมาใช้เงินก็ค่าไปหมด

ประกอบกับสมัยก่อน สิ่งอำนวยความสะดวก หรือสิ่งล่อลวงต่าง ๆ ยังไม่มี ชาวบ้านอยู่กับธรรมชาติ มีอะไรจะช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน มีการไปมาหาสู่กันตลอดเวลา มีของกินดี ๆ ก็นำมาแบ่งปันกัน ในเรื่องอาหารการกินนั้นไม่ค่อยขัดสน มีมากมาย ทั้ง ปลูก ปลา กุ้ง หอย ยอดผัก หน่อไม้ หรือแม้แต่ สัตว์ป่า ที่ใช้สำหรับทำเป็นอาหารก็มีมาก แต่ของป่าส่วนใหญ่ชาวบ้านมักไม่ค่อยไปเอามากิน กลัวเป็นสัตว์พิษ ตามความเชื่อของชาวบ้าน ถ้าจะเอามากิน ก็ขอจากเจ้าป่าเจ้าเขาก่อน ซึ่งการเรียนรู้สมัยก่อนนั้นได้เรียนรู้จากครอบครัว ชุมชนของตนเองเป็นส่วนใหญ่ โอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชาวบ้านในชุมชนอื่น หรือสังคมภายนอกนั้นน้อยมาก โดยเฉพาะเงื่อนไขทางด้านการคมนาคมที่ลำบากส่งผลให้ชาวบ้านนั้นปิดตัวเอง ต่างจากการศึกษาของชาวบ้านปัจจุบัน ที่ได้รับการสืบทอด ถ่ายทอดเป็นสิ่งที่ภายนอก สังคมภายนอก เป็นการเรียนรู้สิ่งใหม่ที่ไม่ได้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน การเรียนรู้จากพ่อแม่ ครอบครัว ชุมชน นั้นมีน้อย ชาวบ้านได้รับการเรียนรู้จากสังคมภายนอกมากกว่า ตั้งแต่การเรียนรู้ในระบบโรงเรียน การเรียนรู้ในสังคม ที่เป็นสังคมภายนอกซึ่งต่างกับสังคมของชาวบ้านที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม ดังคำกล่าวของ ประเวศ วสี (2534, หน้า 10) กล่าวว่า การศึกษาทุกวันนี้ ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมหาวิทยาลัย เน้นที่การยึดยึดรายละเอียด เนื้อหา และเทคนิคเป็นสำคัญ ไม่สร้างสติปัญญาอย่างแท้จริง ทำให้คิดไม่เป็น ทำไม่เป็น และขาดความเข้าใจตนเองที่สัมพันธ์อยู่กับสรรพสิ่งทั้งหลายพร้อมกันนั้น ได้มีสิ่งล่อลวงมากมายตั้งแต่สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ รถรา ถนนหนทางที่สะดวก ประกอบกับเครื่องอุปโภคบริโภคที่พร้อมให้เลือกกินเลือกใช้ตามแบบสากล แบบสังคมตะวันตก ไม่ใช่แบบสังคมของชาวบ้านเรา ที่มีกุ้ง หอย ปลูก ปลา หรือผัก ไม้ให้เลือกกิน ชาวบ้านได้สิ่งใหม่ที่ทำได้ง่ายโดยต้องนำเงินไปแลก จึงหลงลืมสังคมชาวบ้าน หลงลืมความเป็นอยู่ในชีวิต คิดว่าสังคมภายนอกดี และทันสมัย รวมทั้งระบบการศึกษาปัจจุบันชาวบ้านมีความคิดว่าจะช่วยลูกหลานให้อยู่รอด มีงานทำ ดังคำพูดของชาวบ้านทั่ว ๆ ไปมักสอนให้ลูกหลานของตนเอง ว่าให้ตั้งใจเรียนหนังสือ เรียนให้จบสูง จะได้สบาย มีงานมีกิน และได้เงินเยอะ ๆ ซึ่งเมื่อลูกหลานเรียนจบมาแล้วก็ต้องอยู่ทำงานในเมือง กลับไปบ้านเกิดไม่ได้ เพราะไม่มีงานทำ ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงนิยมส่งลูกหลานไปเรียนในโรงเรียนตามระบบการศึกษาของรัฐที่จัดมาให้ ยิ่งกว่านั้นยังมีค่านิยมว่าต้องส่งลูกไปเรียนโรงเรียนใหญ่ ๆ แถวในเมือง ซึ่งคิดว่าเป็นโรงเรียนดี เพราะโรงเรียนในเมืองมีวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนที่พร้อม บางโรงเรียนมีการสอนเสริม เช่น สอนคอมพิวเตอร์ สอนเต้นรำ สอนว่ายน้ำ ยิ่งทำให้ลูกหลานได้รับวัฒนธรรมใหม่เพิ่มมากขึ้น บางคนแม้กระทั่งภาษาพูดก็สอนให้ลูกพูดภาษากลาง หรือภาษาชาวบ้านเรียกว่า คำไทย จนลูกพูดภาษาคำเมือง ซึ่งเป็นภาษาบ้านเกิดของตนเองไม่ได้ เมื่อค่านิยมใหม่นิยมส่งลูกหลานให้ออกนอก

บ้านเพื่อไปศึกษาหาความรู้ และคำนิยมในการให้ลูกต้องเรียนโรงเรียนที่พ่อแม่คิดว่าดี จึงทำให้ลูกหลานเกิดความห่างเหินจากครอบครัว ห่างเหินจากบ้านเกิดของตนเอง เด็กบางคนต้องทนตื่นแต่เช้า ในกรณีที่บ้านไกลโรงเรียนมาก เพื่อออกจากบ้านไปให้ทันโรงเรียนเช้า พ่อแม่ก็ยอมเพื่อลูกจะได้เรียนโรงเรียนดีตามความคิดของพ่อแม่ ทั้งความยากลำบาก และไม่ค่อยมีเวลาอยู่กับพ่อ แม่ พี่ น้อง สิ่งที่ได้เรียนรู้จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นนอกบ้านหรือสังคมภายนอก ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านเลย หรือบางคนต้องไปเช่าหอพักอยู่ ยิ่งทำให้ห่างเหินจากพ่อแม่มากขึ้น โอกาสที่พ่อแม่จะสืบทอดความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ลูกของตนนั้นมีน้อยมาก สิ่งที่ถูกได้เรียนรู้มาคือสังคมภายนอก ความรู้ที่เรียนจากโรงเรียน บางคนทำงานบ้านไม่เป็นเลย เพราะไม่เคยได้สัมผัส ตื่นเช้าต้องออกไปเรียนหนังสือ เสาร์-อาทิตย์ต้องไปเรียนพิเศษเสริมวิชาที่เรียนในโรงเรียน สิ่งที่ได้เรียนรู้มาคือสิ่งที่ทางโรงเรียนกำหนด หลักสูตรที่ทางราชการกำหนด ใครต้องการเรียนอะไรก็ต้องเรียนแค่นั้น ยิ่งเรียนสูงยิ่งรู้น้อย รู้เฉพาะสาขาที่ตนเองเรียน เรื่องราวในสังคมดั้งเดิมของบ้านหรือของตนเองได้เรียนรู้เพียงน้อยนิดซึ่งสอดคล้องกับการกล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาของ ยศ สันติสมบัติ (2541, หน้า 56) กล่าวว่า ระบบการศึกษาปัจจุบันไม่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้เรียน หากแต่มุ่งให้ความชำนาญที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ในวิถีชีวิตของชาวชนบท ระบบการศึกษาสมัยใหม่แยกเนื้อหา วิธีคิด วิธีเรียนรู้และวิธีปฏิบัติออกจากวัฒนธรรมท้องถิ่น วัด และพุทธศาสนา แต่กลับเสนอรูปแบบชีวิตและวิทยาการแบบตะวันตกซึ่งมุ่งเน้นความเจริญทางวัตถุ เสนอในสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรม การผลิตของชาวบ้าน ระบบการศึกษาเป็นการลอกเลียนแบบความรู้แบบตะวันตก และไม่มีความสัมพันธ์กับระบบคุณค่า และภูมิปัญญาของชาวบ้านเลย ประกอบกับทางบ้านทุกบ้านรัฐบาลก็เข้ามาจัดการศึกษาให้กับชาวบ้าน โดยมอบหมายให้กับทางเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเข้ามาจัดระบบการศึกษาทำให้การเรียนรู้ของชาวบ้านปัจจุบันจึงเป็นไปตามที่ผู้อื่นกำหนด ไม่ได้คิดเอง ไม่ได้ทำเอง ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อย่างเช่น การศึกษาสมัยก่อนซึ่งการศึกษาสมัยใหม่นั้นจะเห็นว่ามุ่งแต่ให้เกิดผล คือเรียนเก่ง ๆ ได้เกรดเยอะ ๆ ได้รับปริญญา เป็นความภาคภูมิใจของพ่อแม่ ไม่ได้คิดคำนึงถึงชีวิตวัฒนธรรมของชาวบ้าน ที่ประกอบด้วย ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อที่ชาวบ้านได้สั่งสม สืบทอดกันมาแต่ดั้งเดิม ดังการกล่าวถึงเรื่องการศึกษาของ ประเวศ วสี (2534, หน้า 37) ว่า การศึกษาปัจจุบันใช้ระบบราชการไปคล่อมระบบการศึกษา ซึ่งระบบราชการนั้นรวมศูนย์อำนาจ แยกส่วน แข็งกระด้างเน้นที่การบังคับใช้ทำตามระเบียบที่เหมือน ๆ กัน ยิ่งกว่านั้น ข้าราชการบางคนตะเกียกตะกายแต่จะเลื่อนขั้น และพยายามเข้าสู่ตำแหน่ง โดยต้องทำงานตามพิธีกรรมของระบบราชการ ไม่ได้คำนึงถึงชีวิต วัฒนธรรมของชาวบ้านที่มีมา

แต่ดั้งเดิม การศึกษาระบบใหม่เข้ามาทำลาย ความเป็นชาวบ้านไปแทบไม่มีเหลือ การช่วยเหลือกัน พึ่งพาอาศัยกัน การรวมกลุ่มกันที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ระบบเครือญาติที่แน่นแฟ้น ในระบบ การนับถือผี เช่น ผีปู่ย่า ผีเสื้อบ้าน ได้ถูกทำลายรูปแบบไป ซึ่งแท้จริงแล้วชาวบ้านยังคงมีจิตสำนึก ในการที่จะทำตามแบบอย่างของบรรพบุรุษ โดยการประกอบพิธีดังเช่นเก่าก่อน เช่น การไหว้ผีปู่ย่า ผีเสื้อบ้าน บางคนไหว้เสร็จแล้วก็ขอให้ผีปู่ย่า ผีเสื้อบ้าน ไปเจ้าผืนเพื่อบอกห่วยให้ด้วย หรือขอให้ ลูกห่วย หรือบางคนไหว้เจ้าที่เจ้าทางของบ้าน หรือไหว้ศาลพระภูมิเพื่อบอกห่วย ยิ่งกว่านั้นการจบ การศึกษาของชาวบ้านจบก็คือจบ และไม่มีการศึกษาต่ออีก จบแล้วหางานทำอย่างเดียว ทำให้ ชาวบ้านขาดการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง จบก็คือจบ ซึ่งสอดคล้องกับการกล่าวถึงการศึกษาของ ประเวศ วสี (2534, หน้า 32) กล่าวไว้ว่า วันจบการศึกษาของนักศึกษาปัจจุบันคือวันที่บัณฑิตแต่งครุย ถอด ดอกไม้ เขาบอกว่าวันนี้เป็นวันที่เขาจบการศึกษาและวันนั้นจบแล้วจบเลยไม่มีการศึกษาต่ออีก

การศึกษารูปแบบใหม่ควรเป็นการศึกษาที่ไม่ได้แปลว่าการไปโรงเรียนแล้วต้องไป ทำงานอีกต่อไป การศึกษาควรเป็นการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาควรโยงเข้าสู่การปฏิบัติในชีวิต จริง ที่เป็นประจำวันมากขึ้น การศึกษาควรเป็นการเรียนรู้พร้อมกับการทำงานไปพร้อม ๆ กัน เพื่อ ทำให้สามารถนำความรู้ความสามารถนั้นมาประยุกต์ใช้ได้โดยไม่ต้องรอให้เรียนจบหลักสูตรอย่าง ในระบบการศึกษาปัจจุบัน โรงเรียนและสถานศึกษาควรเป็นที่พบปะกันระหว่างครูอาจารย์และนัก ศึกษาเพื่อการถกเถียงอภิปราย วิเคราะห์และแก้ปัญหา สร้างสรรค์ความคิด ความเข้าใจ และเพื่อการ พัฒนาสร้างสรรค์ และจินตนาการด้วยกัน ครู อาจารย์ควรปรับบทบาทไปเป็นผู้ให้คำแนะนำ ที่ ปรึกษา “พี่เลี้ยง” (Facilitator) และเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจให้นักศึกษาและประชาชนในกระบวนการ เรียนรู้แบบใหม่ให้เกิดพลังเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ในบริบทของ แต่ละคน เพื่อช่วยให้แต่ละคนมีความรู้ มีทางเลือก เพื่อตัดสินใจได้ด้วยตนเอง เพื่อเป็นตัวของ ตัวเอง สิปปนนท์ เกตุทัต (2538, หน้า 23-24, 49) การศึกษาควรเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย เป็น โลกแห่งความเป็นจริงซึ่งมีความลึกซึ้งและสำคัญมาก เช่น ใครอยู่ในไร่นาก็เรียนรู้การทำนา อยู่ บ้านก็เรียนรู้เรื่องความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทร ความห่วงใยระหว่าง พ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย เติบโตมาก็เรียนรู้เรื่องการเดินทางให้ปลอดภัย ถึงที่หมายตามควรแก่เวลา บางคนอาจเรียนเอง จากการปฏิบัติจริง หรือเรียนรู้จากหนังสือพิมพ์ จากโทรทัศน์ ซึ่งมีทั้งภาวะที่สร้างสรรค์และสิ่งที่ไม่สร้างสรรค์ ซึ่งการเรียนรู้ของคนนั้นมีอยู่รอบตัว ตลอดเวลา ทำอย่างไรเราจึงจะปรับสาระการ เรียนรู้มาใช้กับชีวิตประจำวันให้ได้ ครูปัจจุบันควรเต็มสิ่งที่จำเป็นให้กับนักศึกษาแล้วให้นักศึกษา ไปขยายผลการเรียนรู้ของเขาเอง ครูอย่าเป็นคุณครูพ่อรู้ดี ให้ทุกอย่างแก่ลูกศิษย์ ซึ่งชีวิตจริงไม่ได้

เป็นเช่นนั้น ให้เขาในสิ่งที่จำเป็น มีคุณค่าหรือที่สำคัญคือ การให้เขาไปแสวงหาของเขาเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้สำนึกที่ตื่นตัวและใฝ่รู้อยู่เสมอ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, ม.ป.ป., หน้า 50-51)

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

จากความรู้ในเรื่องรูปแบบการเรียนรู้แบบดั้งเดิมของชุมชนในชนบทภาคเหนือหากจะพิจารณาจัดการ การศึกษาในชุมชน เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เพื่อให้ชุมชนจัดการกับปัญหา เพื่อพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืนแล้ว น่าสนใจประเด็น ดังนี้

1. ควรตระหนักว่าชุมชนเขามี ประเพณี วัฒนธรรมของเขา ตั้งแต่ดั้งเดิมมาแล้ว การจะพัฒนาหรือจัดการการศึกษาให้กับชุมชนควรพยายามนำ คุณค่า ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ที่สืบทอด ถ่ายทอด ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ดั้งเดิมมาปรับใช้กับเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน เพื่อความอยู่รอด เพื่อการพึ่งตนเองได้ในสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชนมากที่สุด

2. ควรศึกษาเงื่อนไขทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชน ที่ยังเหลืออยู่เพื่อเป็นการ กระตุ้นและจัดการการศึกษาในชุมชนให้เหมาะสม และช่วยให้ความรู้ดั้งเดิมได้รับการฟื้นฟูขึ้นได้